

DSO - BTD	
Nr	
2 5 MRT 2011	
Kode/ dossier	
Afdoen door	Kopie gez. aan
Antw. vóór	Paraaf dep.

Nieuwe Molstraat 2A

Gemeente Den Haag

Bureauonderzoek Archeologische Waarden

**EXEMPLAAR
TER VISIELEGGING**
behoort bij brief d.d.
20 APR 2011

Afdeling Archeologie

Dienst Stadsbeheer

HAR 1105

Colofon

Onderzoek: Nieuwe Molstraat 2A, Gemeente Den Haag, Bureauonderzoek Archeologische Waarden

Auteur: Y.M. Boonstra

Uitgave: Afdeling Archeologie Dienst Stadsbeheer
Gemeente Den Haag

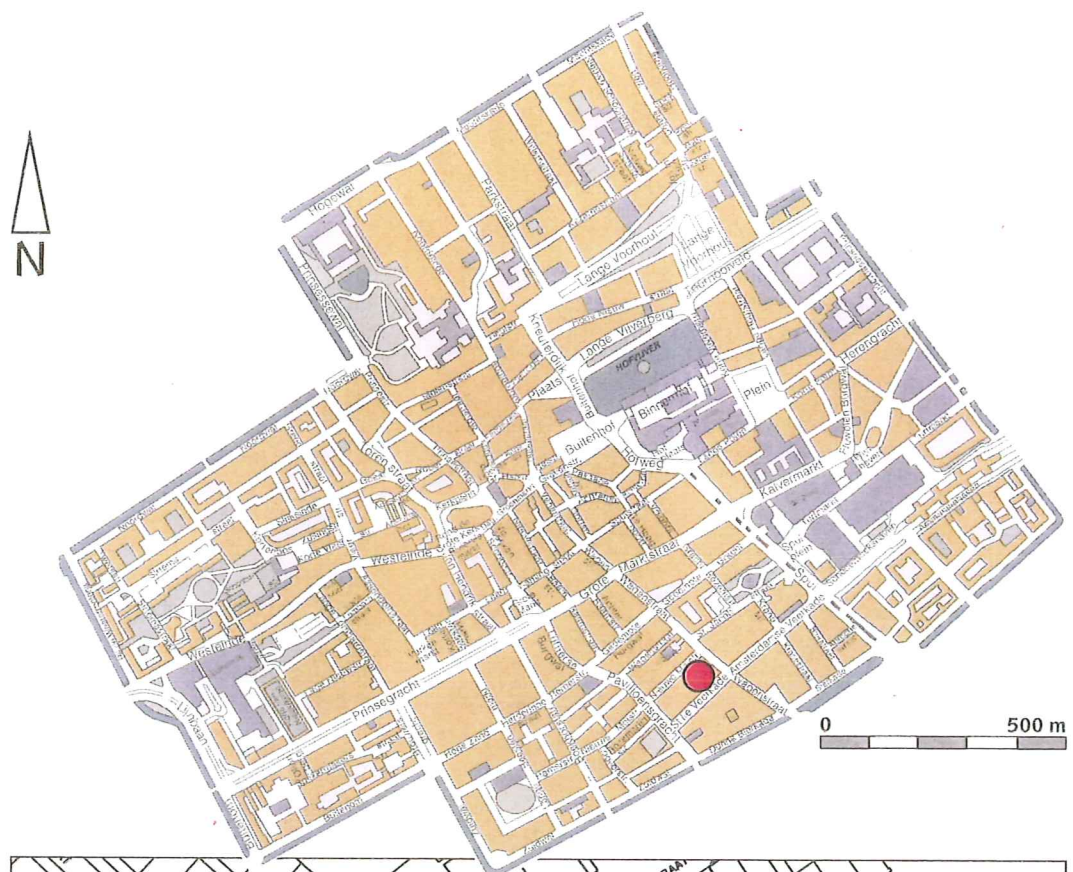
Haagse Archeologische Rapportage 1105

Den Haag, 2011

ISBN: 978-94-6067-078-7

Inhoudsopgave

Samenvatting en administratieve gegevens	5
1 Inleiding	6
2 Bureauonderzoek	7
2.1 Geologie	7
2.2 Archeologie en vroege geschiedenis	9
2.3 Recente gebruiksgeschiedenis	12
2.4 De huidige en toekomstige situatie	14
2.5 De gespecificeerde archeologische verwachting	14
3 Conclusie en selectieadvies	15
Literatuurlijst	16
Historische kaarten	16
Verantwoording afbeeldingen	17
Bijlage 1: Tabel perioden en laagindeling	18

Afb. 1 Plangebied en locatie in Den Haag.

Samenvatting en administratieve gegevens

Administratieve gegevens	
Projectcode	NMS11h
Gemeente	Den Haag
Toponiem	Nieuwe Molstraat 2A
OM-nummer	45388
Kaartblad	30G
Coördinaten	81436/454585; 81440/454580; 81426/454566; 81421/454571
Kadastrale aanduiding	's-Gravenhage sectie I: 3035
Oppervlakte plangebied	Circa 125 m ²
NAP-hoogten	0,52-0,68 m + NAP (straatpeil)
Grondwaterpeil	Schommelt tussen – 0,8 en – 2,1 m NAP
Opdrachtgever	Lammertink Groep BV
Uitvoerder	Afdeling Archeologie Dienst Stadsbeheer gemeente Den Haag
Bevoegd gezag	C.B. Bakker, gemeente Den Haag
Datum veldwerk	Niet van toepassing
Datum rapportage	Maart 2011
Autorisatie	M.M.M. Alkemade
Beheer en plaats documentatie en/of vondsten	Archeologisch Depot Gemeente Den Haag

In opdracht van Lammertink Groep BV heeft de afdeling Archeologie van de gemeente Den Haag een bureauonderzoek archeologische waarden uitgevoerd voor de Nieuwe Molstraat 2A. Hier zullen de bestaande opstallen worden gesloopt en vervangen door nieuwbouw. Het plangebied kent een archeologische verwachting voor goed geconserveerde sporen vanaf de 14de eeuw en later. Gezien de gewoonte dat tot in de 20ste eeuw oude fundamenteën hergebruikt werden en overige sporen vaak werden overbouwd, is er grote kans dat resten bewaard zijn gebleven onder de huidige bebouwing. Daardoor bestaat er een grote kans dat bij de geplande funderingswerkzaamheden eventuele archeologische waarden vernietigd zullen worden. Derhalve wordt geadviseerd om verder archeologisch onderzoek in het gebied uit te voeren in de vorm van een begeleiding. Het doel hiervan is vast te stellen of er sprake is van een behoudenswaardige vindplaats.

1 Inleiding

De Lammertink Groep BV heeft plannen ontwikkeld voor de nieuwbouw van drie woningen aan de Nieuwe Molstraat 2A (afb. 1). Hiertoe dienen de bestaande opstallen gesloopt te worden.

Het plangebied heeft archeologische potentie. Het is gelegen in de historische binnenstad. De kans dat er nog historische resten in de bodem verborgen zijn is aanwezig; de kans dat deze door de sloop van de gebouwen en de aanleg van de nieuwe funderingen worden aangetast is zeer groot.

Om tijdig een overzicht te krijgen van de mogelijke archeologische waarden, de kwaliteit daarvan en de consequenties die de aanwezigheid daarvan zou kunnen hebben, heeft Lammertink Groep BV Architectenbureau aan de afdeling Archeologie van de gemeente Den Haag opdracht gegeven om een archeologisch vooronderzoek uit te voeren. In dit geval is gekozen voor een Bureauonderzoek (BO).

Het doel van een BO is het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een omschreven gebied. Dit resulteert in een gespecificeerd verwachtingsmodel, op basis waarvan geadviseerd wordt of het terrein al dan niet verder archeologisch onderzocht moet worden.

Het BO is uitgevoerd conform de eisen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.1. Voor het onderzoek is, naast de eigen database, ARCHIS¹, het Gemeentearchief en het Bodem Informatiepunt geraadpleegd.

Juridisch kader:

De gemeente Den Haag heeft de taak om bij de vaststelling van bestemmingsplannen rekening te houden met aanwezige en te verwachten archeologische waarden (Monumentenwet, artikel 38a). Voor het gehele grondgebied van Den Haag heeft de afdeling Archeologie daartoe een Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart (AWVK) opgesteld. Hierop staat aangegeven waar archeologie wel en niet aan de orde is. De zones waar archeologie aanwezig is of wordt verwacht zijn overgenomen in het Paraplubestemmingsplan Archeologie (en een aantal eerder vastgestelde individuele bestemmingsplannen) als dubbelbestemming Waarde-Archeologie (1 of 2).

In dit plangebied is het bestemmingsplan Het Oude Centrum van kracht. Daarnaast betreft het hier een Rijksbeschermd Stadsgezicht. Op basis van de Monumentenwet kunnen hierdoor eisen aan de sloopvergunning worden verbonden. Voor het aspect archeologie is het Paraplubestemmingsplan Archeologie van kracht. Op basis hiervan geldt voor het plangebied een dubbelbestemming Waarde-Archeologie 2.

Aan de dubbelbestemming zijn bouwregels en een aanlegvergunningstelsel gekoppeld. Afhankelijk van of het om een dubbelbestemming Waarde-Archeologie 1 of Waarde-Archeologie 2 gaat, is er een vrijstellingsgrens van toepassing. In gebieden met een Waarde-Archeologie 2 geldt de vrijstelling van bodemingrepen tot 50 m², in gebieden met een Waarde-Archeologie 1 geldt geen

¹ ARCHIS is het archeologische informatiesysteem van het Rijk en wordt beheerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Hierin wordt onder andere vastgelegd: de ligging en aard van een vindplaats, de aangetroffen vondsten en grondsporen, de datering, de wettelijke status van een terrein en de gebieden waar archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden.

oppervlakte vrijstelling.² In het kader van de vergunningprocedure maakt het bevoegd gezag de afweging of er voorwaarden worden verbonden aan de vergunning, zoals een opgraving of een begeleiding. Om deze afweging mogelijk te maken moet bij de vergunningaanvraag een rapport worden overlegd "waarin de archeologische waarde van het plangebied in voldoende mate is vastgesteld" (Monumentenwet Art. 39 en 41). De AWWK en het bestemmingsplan bieden in dit opzicht slechts een eerste indicatie en moet altijd op niveau van het project aangescherpt worden. Daarbij wordt de archeologische waarde van het plangebied nader in beeld gebracht en vastgesteld in hoeverre de werkzaamheden waarvoor de vergunning wordt aangevraagd eventuele archeologische resten bedreigen. Dit vooronderzoek is in meerdere fasen opgedeeld en kan na elke fase beëindigd worden als voldoende duidelijk is of er archeologische waarden dreigen te worden verstoord. Het onderhavige rapport is de verslaglegging van de bureaufase. Na het bureauonderzoek kan besloten worden of vervolgonderzoek nodig is en zo ja, in welke vorm.

Het rapport is als volgt ingedeeld:

Eerst worden voor het plangebied de geologie en de bekende en verwachte archeologische waarden besproken in combinatie met de historische situatie en mogelijke verstoringen. Op basis daarvan wordt een gespecificeerde verwachting opgesteld. Conclusies inclusief een selectieadvies sluiten het rapport af.

2 Bureauonderzoek

2.1 Geologie

Algemeen

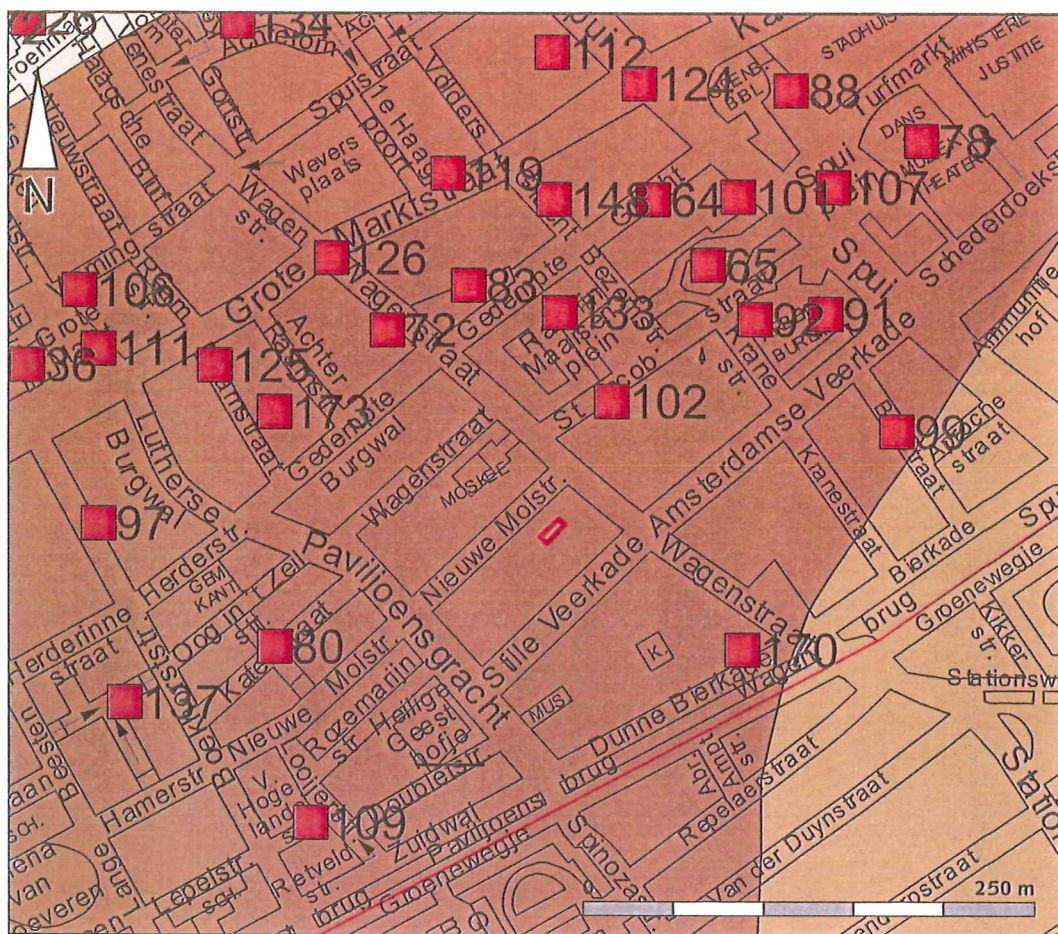
In de Haagse regio komen drie fysisch-geografische regio's bij elkaar. In het uiterste oosten wordt het landschap gedomineerd door het westelijke veengebied. In het westen wordt het landschap beheerst door het duingebied met strandwallen en strandvlaktes, terwijl het zuiden van de regio deel uitmaakt van het zuidwestelijke zeekleigebied.³ Een kenmerk van bovengenoemde regio's is dat ze onder invloed van de stijgende zeespiegel hun huidige vorm en uiterlijk hebben gekregen.

Rond 4000 v. Chr. bereikte de zee in dit gebied haar grootste uitbreiding. De kustlijn liep ter hoogte van de lijn Rijswijk-Voorburg-Leidschendam-Voorschoten en werd gemarkeerd door een strandwal, de oudste in de Haagse regio. Deze strandwal loopt in zuidwestelijke richting door tot in het huidige Wateringse Veld. Als een strandwal hoog genoeg was geworden, kwam duinvorming op gang, de zogenaamde Oude Duinen of Laag van Voorburg.

In een periode van ongeveer 2000 jaar verlegde de kustlijn zich door de vorming van nieuwe strandwallen de kustlijn naar het westen toe. Dat gebeurde gefaseerd, waardoor tussen de strandwallen lagere gebieden aanwezig bleven, de strandvlaktes. De zee had nog wel toegang tot de lager gelegen strandvlaktes direct ten zuiden van de strandwal van Den Haag, zoals de kleiige sedimenten die we daar aantreffen bewijzen (Laagpakket van Wormer).

² Met uitzondering van het Statenkwartier, waar een vrijstellingsgrens voor bodemingrepen tot 15 m² geldt.

³ Berendsen 2005.

Afb. 2 Uitsnede uit de Nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk met plangebied en vindplaatsen.

Omstreeks 2000 v. Chr. waren alle strandwallen gevormd en was het achterland grotendeels afgesloten van de zee. Dit leidde tot een stagnatie in de afwatering, waardoor grote moerassen ontstonden. In deze moerassen werd veen gevormd; het zogenaamde Hollandveen. In de loop van het eerste millennium v. Chr. was uiteindelijk het hele gebied bedekt met veen, afgezien van de hoogste delen van de strandwallen. Plaatselijk was dit pakket zelfs enkele meters dik.

Rond 500 v. Chr. vond een enorme inbraak van de zee plaats waardoor een getijdengebied ontstond in de zuidelijke regio. De grootste getijdengeul kennen we als 'de Gantel' en erodeerde het uitgestrekte veenpakket. Vanuit de Gantel werden bovendien kleiige sedimenten afgezet die nog steeds het zuidwestelijke deel van Den Haag domineren (Gantellaag). Vanaf het begin van de jaartelling kwam er een einde aan de invloed van de Gantel en stopte de sedimentatie.

In het eerste millennium vonden geen grote ontwikkelingen plaats; de afwatering van de Gantel verslechterde, waardoor er ten zuidwesten van Den Haag opnieuw veenvorming op gang kwam. In de late middeleeuwen werd het kustgebied geteisterd door grote stormvloed, waarvan de Sint Elizabethsvloed uit 1421 de bekendste is. Voor Den Haag waren de gevolgen tweeledig. Allereerst werd de Gantel opnieuw opengemaakt en werden er vooral in het Westland nieuwe sedimenten afgezet (Laag van Poeldijk). Ten tweede werd door de hernieuwde activiteit van de zee een groot deel van de meest westelijke strandwal weggeslagen. Het vrijkomende zand werd door de zee weer op het land teruggebracht, waarna de wind het verder transporteerde. Het gevolg was dat de kustlijn in zuidoostelijke richting verschoof, en het oude landschap door verstuiwingen met een dikpakket zand overdekt raakte. Dit proces vond plaats over een periode van meerdere eeuwen. De reliëfrijke afdekkende zandlaag wordt Jonge Duinen of Laag van Den Haag genoemd.⁴

Plangebied

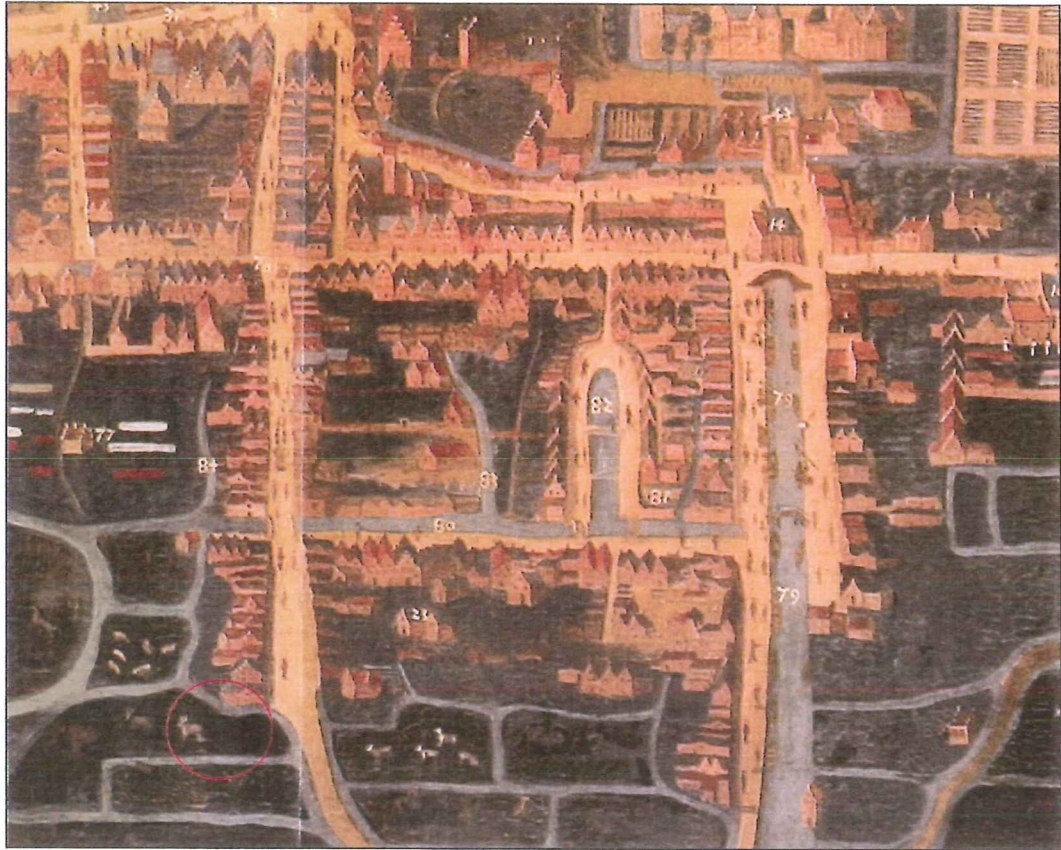
Het plangebied ligt in een strandwallenlandschap in de strandvlakte (afb. 2). De strandwal van Den Haag ligt hemelsbreed op circa 460 m naar het noordwesten (evenwijdig lopend aan de Grote Marktstraat). Afzettingen van het laagpakket van Wormer onder het Hollandveen beginnen op circa 200 m hemelsbreed van het plangebied in zuidoostelijke richting. In het plangebied is sprake van de volgende laagopvolging:

- Hollandveen
- Laag van Voorburg
- Laag van Rijswijk (voorheen Strandzanden)

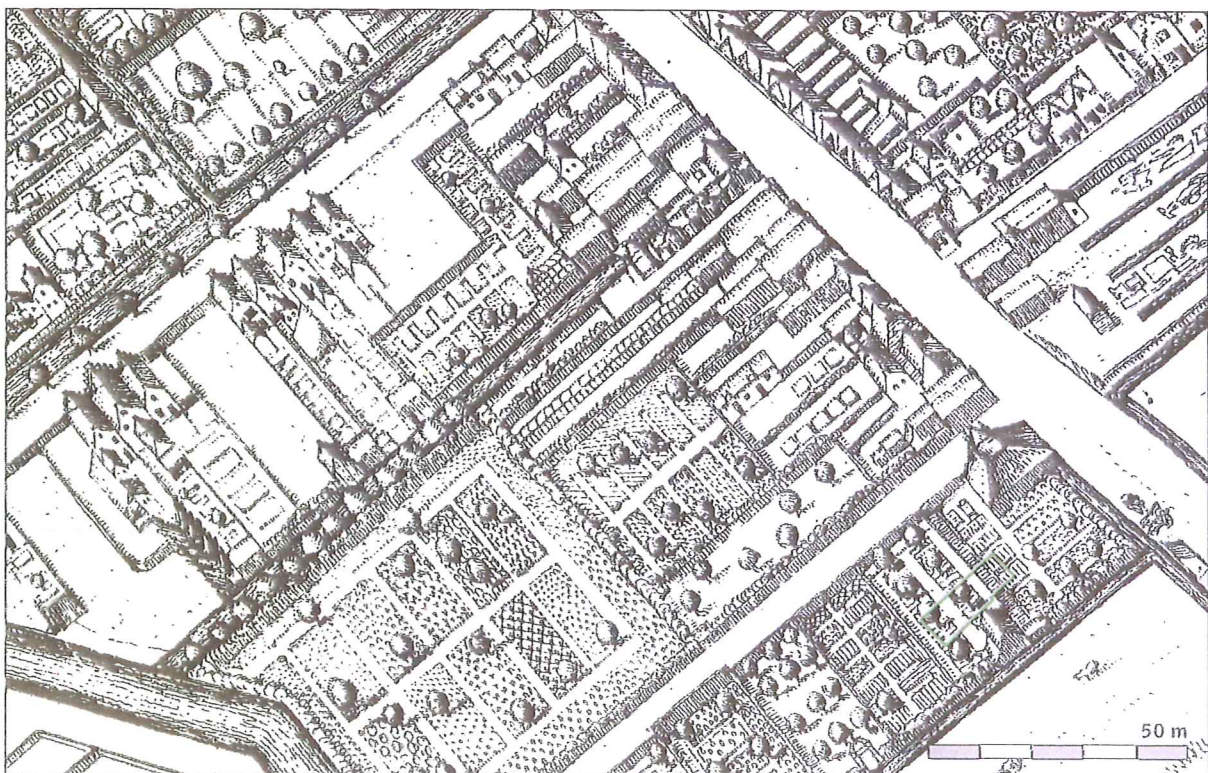
2.2 Archeologie en vroege geschiedenis

De AWVK van de gemeente Den Haag geeft voor het plangebied een archeologische verwachting aan. Deze verwachting is toegekend omdat het plangebied zich bevindt in de historische binnenstad van Den Haag. Het dorp Die Haghe is in de 13de eeuw ontstaan op de strandwal rondom de Grote Kerk even ten noorden van het plangebied. Aan de groei van het eeuwenoude veengebied aan de zuidkant van het dorp kwam in de late middeleeuwen een einde. Het gebied werd ontsloten en ontgonnen. In de loop van de 14de eeuw breidde de bewoning zich ook uit naar het veengebied.

⁴ Van Veen en Waasdorp 2000 en Vos e.a. 2007. Voor een schematisch overzicht van de koppeling van de archeologische perioden aan de geologische laageenheden wordt verwezen naar bijlage 1.

Afb. 3 Uitsnede uit de kaart van 's-Gravenhage uit 1570, met daarop een globale aanduiding van het plangebied.

Afb. 4 Uitsnede uit de kaart van Bos en Van Harn uit 1616, met daarop bij benadering aangegeven de locatie van het plangebied.

Pas in de 17de eeuw bereikte deze bebouwing de Nieuwe Molstraat. De oudste vermelding van deze straat stamt uit 1624. Met de toevoeging 'nieuw' omdat bij de Groenmarkt er tenminste vanaf 1592 al sprake was van een Molstraat, die op een gegeven moment Oude Molstraat is genoemd ter onderscheid.⁵

De Nieuwe Molstraat vormt een zijstraat van de Wagenstraat. Laatstgenoemde werd na 1350 namelijk dermate belangrijk als uitvalsweg naar het binnenland (Delft) dat de bewoning, voornamelijk bestaande uit kooplieden, voerlui en neringdoenden, zich uitbreidde naar het veen. Blijkbaar was het economische voordeel belangrijker dan het ongemak. Om de slappe veengrond geschikt te maken voor bebouwing werd vaak een deel van het veen weggegraven, de grond werd opgehoogd en er werden sloten voor de drainage aangelegd. Dan nog bleef het een ongezonde vochtige omgeving, met name voor degenen die zich geen solide woning konden veroorloven.⁶

Zo ontstond na 1350 een lintbebouwing langs de Wagenstraat. Op de kaart van Den Haag uit 1570 (afb. 3) ligt het plangebied op de grens van het dorp Die Haghe en in een weideareaal. Duidelijk zichtbaar zijn de diverse sloten om het veen enigszins te ontwateren.

Op een latere kaart van Bos en Van Harn uit 1616 (afb. 4) is ter hoogte van het plangebied duidelijk een omheind tuinareaal te zien. Er is al sprake van een straat ter hoogte van de Nieuwe Molstraat, maar er bevindt zich nog geen grootschalige bebouwing. De uitleg van de percelen en de sloten is inmiddels wat strakker. Even noordelijk bevinden zich de zogenaamde raamvelden, ter hoogte van de St. Jacobstraat, waar de droogramen stonden voor het drogen en in vorm houden van de geproduceerde lakens. De lakenindustrie bloeide in de late middeleeuwen en bereikte haar hoogtepunt in de 16de eeuw.⁷

In de 17de eeuw raakte de lakenindustrie op haar retour en concentreerden handel en nijverheid zich inmiddels op andere zaken. Zo waren er in de omgeving tenminste zes markten. Een deel hiervan concentreerde zich op Grote Markt, een marktplein aan de westzijde van het plangebied dat in de 17de eeuw drastisch werd vergroot om de economische groei te stimuleren.⁸

Door continue bevolkingsgroei verdicht het dorp zich aan weerszijden van de Wagenstraat. Op de kaart van Blaeu uit 1649 wordt inmiddels bebouwing langs de Nieuwe Molstraat aangegeven. Het steegje waaraan het plangebied thans is gelegen wordt niet aangegeven. Er bevindt zich een aaneengesloten rij huizen aan de straatkant. Het steegje is wel zichtbaar op de kaart uit 1655 van Elandts (afb. 5). Aan de oostkant van het steegje ter hoogte van het plangebied wordt bebouwing aangegeven met een binnentuin. Op de kaart van Besoet uit 1747 is geen onbebouwd areaal achter het huis meer zichtbaar. De gebouwen aan de Nieuwe Molstraat zelf betroffen overigens vaak grote meerlaagse statige panden, behorend aan de hogere middenklasse of de gegoede burgerij.⁹

Uit het plangebied zelf zijn nog geen archeologische waarden bekend. De directe omgeving is wel rijk aan archeologische resten uit de middeleeuwen en daarna. Het mag met recht één grote archeologische vindplaats genoemd worden van restanten van het bedrijvige ambachtenkwartier dat zich hier in de late middeleeuwen en nieuwe tijd bevond.

5 Veldhuijzen en Stal 2006, p. 293 en 305.

6 Van Veen en Stal 2005, p. 12.

7 Van Veen en Stal 2005, p. 14.

8 Van Veen en Stal 2005, p. 25.

9 Zo woonde in de tweede helft van de 17de eeuw een zekere Leendert van der Valk in de Nieuwe Molstraat, die zijn huis had gedecoreerd met geschilderde behangsels en schoorsteenstukken (Wijsenbeek 2005, p. 279).

Hieronder worden drie voorbeelden van vindplaatsen genoemd, die zich binnen een straal van 200 m rondom het plangebied bevinden (afb. 2). Op die manier wordt duidelijk wat er in dit gebied daadwerkelijk aan archeologische sporen en vondsten verwacht mag worden.

De vroegste archeologische bewijzen voor activiteiten in de directe omgeving stammen uit eind 14de, begin 15de eeuw. Op circa 175 m noordelijk aan de Wagenstraat werd in een venige laag een grote hoeveelheid leer, voornamelijk bestaande uit schoenen, en aardewerk gevonden (vindplaats 72).¹⁰

Bewijzen voor leerbewerking werden ook op circa 80 m afstand aan de St. Jacobstraat waargenomen (vindplaats 102). In de 16de eeuw was het terrein in gebruik als bleekveld en was het terrein doorsneden met greppels, waarvan de oudste waarschijnlijk al uit de 15de eeuw stammen. In één van de greppels was afval van huid- en leerbewerking aanwezig, in de vorm van poten van schaap/geit en leerafsnijfels. Tevens werden fragmenten van pelgrimsinsignes, loodjes en andere metalen voorwerpen gevonden.

Middels het aanbrengen van ophogingslagen werd het gebied geschikt gemaakt voor bewoning in de 17de eeuw. Naast muurwerk werden beertonnen, beerkelders, waterputten en beschoeide sloten aangetroffen. Op een andere plek in de St. Jacobstraat werd tevens een 16de-eeuwse ophogingslaag aangetroffen, waarop smalle huisjes waren gebouwd met ondiepe opslagkeldertjes. De funderingsresten lagen vrij direct onder maaiveld.¹¹

Circa 100 m in zuidelijke richting tenslotte, werden aan de Dunne Bierkade huisfunderingen, waterputten en beerputten vanaf de 17de eeuw onderzocht (vindplaats 170). Uit een bezinkput kwamen opvallende vondsten zoals loodjes met de Haagse ooievaar. De functie is vooralsnog onduidelijk. Aangezien de textielhandel al op zijn einde was gekomen aan het einde van de 16de eeuw zullen ze niet gediend hebben als lakenloodjes.¹²

Het mag duidelijk zijn dat de directe omgeving van het plangebied rijk is aan archeologische overblijfselen vanaf eind 14de eeuw, die ook nog eens goed zijn geconserveerd, getuige de vele vondsten van de organische en metalen objecten. De historische kaarten en andere historische en archeologische bronnen wijzen erop dat het plangebied vermoedelijk vanaf de 14de eeuw en zeker vanaf eind 16de eeuw continu in gebruik is geweest. In de eerste instantie als weidegebied en tuinareaal (tot in de 17de eeuw) en later (vanaf tenminste 1681) als huisplaats. De kans op bewoningssporen en/of andere activiteiten uit eerdere perioden wordt daarentegen zeer klein geacht, vanwege de ligging in het veen.

2.3 Recente gebruiksgeschiedenis

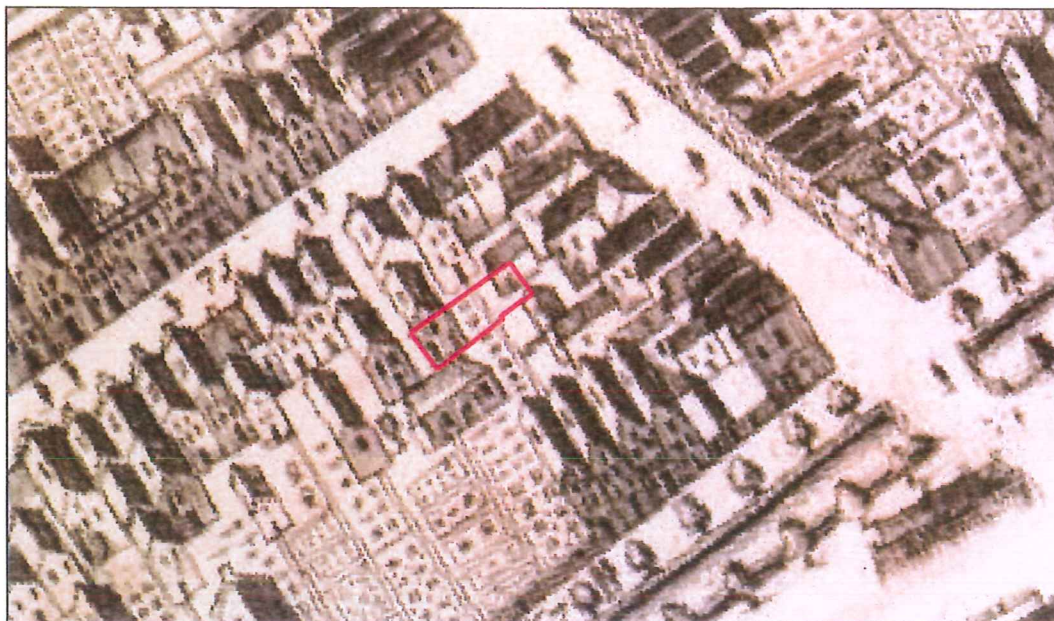
De recente gebruiksgeschiedenis van het plangebied vanaf 1800 wordt beschreven om vast te stellen of het gebruik heeft geleid tot verstoringen van de bodemopbouw, waardoor eventuele archeologische waarden verloren zijn gegaan.

Op de kadastrale minuut van 1820 betreft het huidige plangebied het derde perceel aan de oostzijde, geteld vanaf de ingang van de steeg. Op de kaart van Last en Labatto uit 1868 wordt duidelijk dat minder dan de helft van het plangebied destijds bebouwd was, het resterende deel is

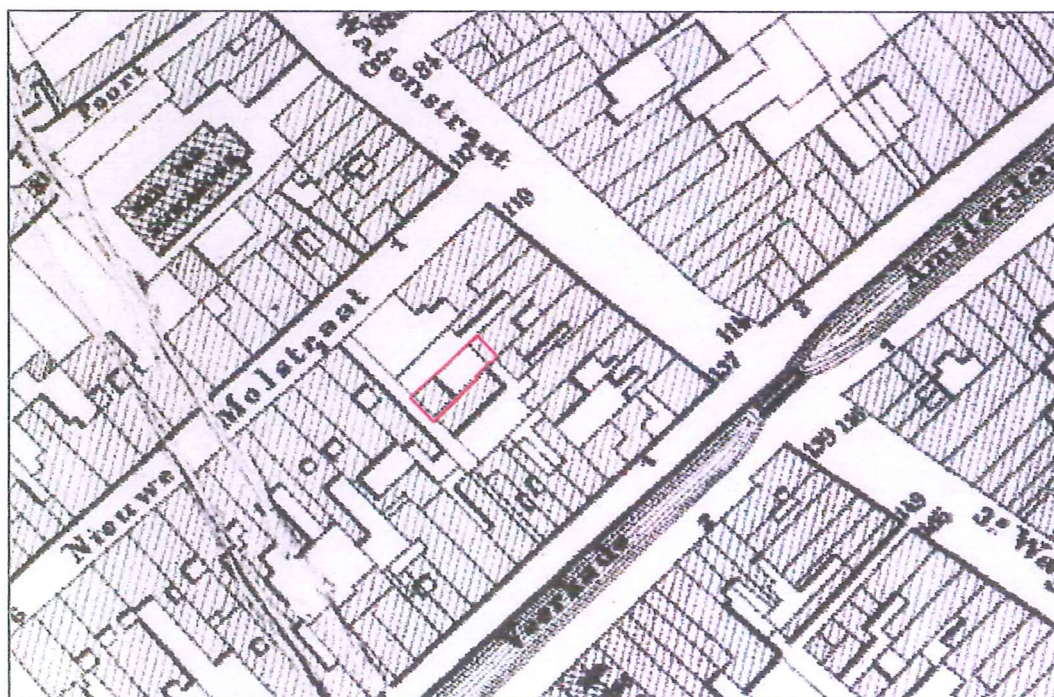
¹⁰ Magendans 1986, p. 293; Van Veen en Waasdorp 2000, p. 54.

¹¹ Kersing en Magendans 1993, p. 287, Bakker e.a. 1998, p. 259-260.

¹² Bakker e.a. 2005, p. 202-203.

Afb. 5 Uitsnede uit de kaart van Elandts uit 1681, met daarop bij benadering aangegeven de locatie van het plangebied.

Afb. 6 Uitsnede uit de kaart van Last en Labatto uit 1868, met daarop aangegeven de locatie van het plangebied.

binnenplaats (afb. 6). In 1900 wordt het huidige pand opgericht, waarbij een deel van de binnenplaats bebouwd raakt. Het pand wordt verbonden door een gang met het achterliggende tussenhuis. Het zogenaamde voorhuis betreft de Wagenstraat 125. Vanaf tenminste de jaren dertig van de vorige eeuw tot 1940 is het pand in het plangebied in gebruik als bakkerij. Bij een verbouwing van het tussenhuis omstreeks 1940 wordt de serre verwijderd, ten gunste van de binnenplaats, die van 4 m diep naar 7 m diep gaat. Hierbij zijn volgens de bouwtekeningen ook de onder de serre gelegen circa 1 m diepe luchtschachtfunderingen voor de ontluftung van de kelder van het tussenhuis

verwijderd. Dit zal de bodem verstoord hebben. De kelder heeft tegenwoordig een kortere luchtschacht, vlak boven de buitenmuur van het tussenhuis. In de 20ste en 21ste eeuw hebben verder geen wijzigingen plaatsgevonden, die van invloed zijn geweest op de bodem ter plaatse.

Tenminste vanaf eind 17de eeuw tot in de nieuwe tijd is het plangebied continu (gedeeltelijk) bebouwd geweest. Van hoeveel bouwfasen sprake is, is niet bekend; begin 20ste eeuw is in ieder geval de huidige bebouwing opgericht. Het was gebruikelijk in het stedelijk gebied om uitbreidingen naar achteren toe uit te voeren in de richting van de tuin in verband met de beschikbare ruimte. Hierbij werden sporen in de vorm van waterputten, beerputten en dergelijke doorgaans dichtgestort en overbouwd. Het is dus goed mogelijk dat dergelijke sporen bewaard zijn gebleven in het plangebied. Tot in de 20ste eeuw werd meestal gebouwd op oude bestaande funderingen. Als er meerdere bouwfases zijn geweest, kunnen de oudere fundamente hierbij dus bewaard zijn gebleven onder maaiveld.

Wat betreft gegevens over bodemverontreinigingen: er is in het plangebied nog geen milieukundig onderzoek uitgevoerd conform NEN5740. In de periode 1940-1994 heeft er een lijmfabriek gezeten, die mogelijk voor verontreinigingen heeft gezorgd. Bovendien is waarschijnlijk ook de vervuilde zogenaamde 'stadslaag' aanwezig. Op de buurpercelen zijn sterk verhoogde waarden aan zware metalen en polycyclische aromatische koolwaterstoffen (PAK) aangetroffen.¹³

2.4 De huidige en toekomstige situatie

In het plangebied bevindt zich thans een zogenaamd achterhuis. Er is geen onderkeldering aanwezig. Achter deze bebouwing bevindt zich een binnenplaats. Over de binnenplaats heen is een koppeling aangelegd naar het achterliggende tussenhuis. Het achterhuis en de koppeling zullen gesloopt worden en vervangen door nieuwbouw. Hierbij zal de lijn van de achtergevel circa 1.6 m dieper insteken dan de huidige bebouwing. Dit betekent dat er dus een deel van de onbebouwde binnenplaats bebouwd gaat worden. De nieuwbouw wordt overigens niet voorzien van onderkeldering. Het is de bedoeling dat de bestaande fundamente worden gerooid en dat er een nieuwe fundering wordt aangelegd voor de nieuwbouw. Indien blijkt dat de huidige fundamente worden gedeeld met het aangrenzende pand (nummer 2b), dan zal dit plan zeer waarschijnlijk herzien moeten worden. In dat geval zullen de fundamente moeten worden hergebruikt en, indien mogelijk en voor zover noodzakelijk, worden uitgebreid met nieuwe funderingen. De sloop en aanleg van de funderingen zullen de grond verstoren voorbij de vrijstellingsgrens van 0,5 m beneden maaiveld. Dit betekent dat eventuele archeologische waarden bij de uitvoering van het plan vernietigd worden.

2.5 De gespecificeerde archeologische verwachting

Het plangebied heeft vanwege de ligging in het historische centrum van Den Haag een archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf de 14de eeuw tot en met de nieuwe tijd. De aanwezigheid van archeologische sporen uit eerdere perioden is onwaarschijnlijk, aangezien het hier een van oorsprong drassig veengebied betreft, dat pas vanaf de late middeleeuwen in cultuur werd genomen. Voor de vroegste periode vanaf de 14de eeuw tot in de 17de eeuw is het gebied in gebruik als weidegrond en tuin en worden met name sporen verwacht als greppels, die zijn opgevuld met

¹³ Schriftelijke communicatie milieu en vergunningen 22-02-2011.

afval zoals leer. Vanaf de 17de eeuw raakt het plangebied bebouwd en vormt het onderdeel van de historische stadskern van Den Haag. Er kunnen resten verwacht worden van houten structuren en/of stenen funderingen, afvalkuilen en water- en beerputten. Tevens kunnen resten aangetroffen worden van ophogingslagen, sloten en beschoeiingen. De sporen kunnen zich vrij direct onder het maaiveld bevinden.

Deze sporen kunnen zich op minder dan een meter diepte onder het maaiveld bevinden. De conservering van met name organische resten en metaal is naar verwachting zeer goed vanwege de vochtige veenondergrond. Het achterhuis uit de nieuwe tijd is niet onderkelderd, wat gunstig is voor de archeologische verwachting. De bodem ter hoogte van de binnenplaats is, over een afstand tot circa 3 m vanaf de muur gemeten van het tussenhuis, echter verstoord tot een diepte van minstens 1 m door de aanleg en verwijdering van de luchtschacht van de kelder van het tussenhuis.

3 Conclusie en selectieadvies

Er is in het plangebied grote kans op archeologische resten vanaf de 14de eeuw en later. Daardoor bestaat er een grote kans dat bij de sloop van de huidige opstallen en de aanleg van de nieuwe funderingen deze eventuele archeologische waarden vernietigd zullen worden.

Geadviseerd wordt om verder archeologisch onderzoek in het gebied uit te voeren. Gezien de fysieke belemmeringen, namelijk de geringe grootte van het plangebied in combinatie met de aanwezige ondergrondse huidige opstallen, wordt een archeologische begeleiding geadviseerd. Daarvoor moet de sloop van de opstallen worden gefaseerd in een bovengronds en een ondergronds deel. Het ondergrondse deel moet worden gesloopt onder archeologische begeleiding, uitgevoerd als een inventariserend veldonderzoek proefsleuven. Het doel hiervan is om de gespecificeerde verwachting te toetsen en aan te vullen en de behoudenswaardigheid van de vindplaats vast te stellen.

Tijdens de begeleiding dient het bevoegd gezag te besluiten of op basis van de voorlopige resultaten de vindplaats behoudenswaardig is en of de begeleiding opgewaardeerd dient te worden tot een definitieve opgraving. Dat wil zeggen dat de archeologische waarden, voor zover bedreigd door de grondwerkzaamheden, dan ex situ worden veiliggesteld. Het kan echter ook zijn dat op basis van de resultaten van de begeleiding blijkt dat het plangebied geen behoudenswaardige archeologie kent en het per direct vrij wordt gegeven ten behoeve van de grondwerkzaamheden.

Literatuurlijst

- Bakker, C.B., M.M.A. van Veen, en J.A. Waasdorp, 1998, 'Archeologie in Den Haag in 1997' in: *Jaarboek Die Haghe* 1998. p. 250-261.
- Bakker, C.B., E.E.B. Bulten, A. Pavlovic, M.M.A. van Veen, en J.A. Waasdorp, 2005, 'Archeologie in Den Haag in 2004' in: *Jaarboek Die Haghe* 2005. p. 194-203.
- Berendsen, H.J.A., 2005, *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. (Fysische geografie van Nederland). Assen.
- Kersing, V. en J.R. Magendans, 1993, 'Archeologie in Den Haag in 1992' in: *Jaarboek Die Haghe* 1993. p. 285-287.
- Veen, M.M.A. van, en J.A. Waasdorp, 2000, *Archeologische-geologische kaart van Den Haag*. (Haagse Oudheidkundige Publicatie 5). Den Haag.
- Veen, M.M.A. van, en K. Stal, 2005, 'Een druk en bedrijvig stadsdeel: de voorgeschiedenis' in: H. Ambachtsheer (red.), 2005, *"Een simpele verkeersverbetering". De geschiedenis van de Grote Marktstraat en omgeving*. (VOM-reeks 2005-1). Den Haag. p. 9-46.
- Veldhuijzen, S.E., en K. Stal, 2006, *Den Haag. Straten en hun namen*. Zwolle.
- Vos, P.C., E.C. Rieffe, en E.E.B. Bulten, 2007, *Nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk*. Den Haag.
- Wijsenbeek, T., 2005, 'Wooncultuur en sociale verschillen', in Wijsenbeek, T en E. van Blankenstein (eindredactie), *Den Haag, geschiedenis van de stad. De tijd van de republiek*. p. 252-285.

Historische kaarten

- Algemene kaart van 's-Gravenhage in vogelvluchtperspectief door Jan Besoet, 1747.
- Geschilderde kaart van 's-Gravenhage (zoals in 1570) door Elandts, 1663.
- Kaart van 's-Gravenhage door Blaeu (naar Guicciardini), 1634.
- Kaartblad 30G 's-Gravenhage door Topografische Dienst Nederland.
- Kadastrale minuut Den Haag, 1820.
- Plattegrond van 's-Gravenhage door Elandts, 1655 (herdruk 1681).
- Plattegrond van 's-Gravenhage door Last en Labatto, 1868.
- Stadsplattegrond door Bos en Van Harn, 1616.

Verantwoording afbeeldingen

- Afb. 1 Plangebied en locatie in Den Haag (*Gemeente Den Haag*).
- Afb. 2 Uitsnede uit de Nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk met plangebied en vindplaatsen (*Gemeente Den Haag*).
- Afb. 3 Uitsnede uit de kaart van 's-Gravenhage uit 1570, met daarop een globale aanduiding van het plangebied. (*Haags Gemeentearchief*).
- Afb. 4 Uitsnede uit de kaart van Bos en Van Harn uit 1616, met daarop bij benadering aangegeven de locatie van het plangebied (*Haags Gemeentearchief*).
- Afb. 5 Uitsnede uit de kaart van Elandts uit 1681, met daarop bij benadering aangegeven de locatie van het plangebied (*Haags Gemeentearchief*).
- Afb. 6 Uitsnede uit de kaart van Last en Labatto uit 1868, met daarop aangegeven de locatie van het plangebied (*Haags Gemeentearchief*).

Bijlage 1: Tabel perioden en laagindeling

Archeologische perioden	Jaren v/n Chr.	Laageenheden	
		Duin- en strandzanden	Marlene getijdenafzettingen
Moderne tijd	2000	A	
Middeleeuwen	1500		
	1000		
	500		
Romeinse tijd	0	B	E
IJzertijd	500		
	1000		
	1500		
Bronstijd	2000	C	F/G
	2500		
	3000		
Neolithicum	3500	D	J/K
	4000		
	4500		
Mesolithicum	5000		
	6000		
	7000		
Laat-Paleolithicum	8000		
	9500		
	11750		

- A: Laag van Den Haag (voorheen Jonge Duinen)
- B: Laag van Voorburg (voorheen Oude Duinen)
- C: Laag van Ypenburg (voorheen Oude duinen)
- D: Laag van Rijswijk (voorheen Strandzanden)
- E: Laag van Poeldijk (voorheen Duinkerke II /III Afzettingen)
- F: Gantel Laag, kleiige afzettingen (voorheen Duinkerke I Afzettingen)
- G: Gantel Laag, zandige afzettingen (voorheen Duinkerke I Afzettingen)
- J: Laagpakket van Wormer, kleiige afzettingen (voorheen Afzettingen van Calais)
- K: Laagpakket van Wormer, zandige afzettingen (voorheen Afzettingen van Calais)